

Innledning

Innenfor deler av den samfunnsvitenskapelige praksis stilles det store krav til refleksjon over eget ståsted. Ikke bare skal en bedrive en form for refleksiv aktivitet. En skal også reflektere over sine egne refleksjoner. En er ikke bare et subjekt som skal belyse og tematisere (forsknings)objekter. En må også være i stand til å objektivere seg selv, framstille seg selv som objekt.

Aktiviteten kalles av blant andre Anthony Giddens for dobbel refleksivitet eller dobbel hermeneutikk, og er et forsøk på å møte “problemet” med at samfunnsvitenskapens studieobjekter – andre mennesker – selv reflekterer og yter motstand mot å bli plassert og analysert. Men hvorfor er dette kravet så lett å skrive om og tilsvarende vanskelig å praktisere? Ett svar kan være at det ikke finnes noen streng metodologisk resept for hvordan denne aktiviteten skal bedrives. Et annet svar kan være at det av og til innebærer ubehagelig selverkjennelser og innrømmelser som det ikke er så lett å plasseres på et sakskart. Eller aktiviteten leder til noe en fort betrakter som trivielt, noe som ikke har noe med saken å gjøre.

For en samfunnsvitenskap som tar mål av seg å bedrive kritikk, enten av forskningen selv, eller av makt, ulikhet og dumskap i samfunnet, vil en måtte finne seg i å selv bli analysert og kritisert. Uten en viss grad av (selv)refleksjon og (selv)innsikt kan dette bli vanskelig å

takle. Men framfor å betrakte dobbel refleksivitet som et forsvarsvåpen mot kritikk, eller som en metode for alltid å kunne ha det siste ordet, burde det betraktes som en vei til innsikt for samfunnsvitenskapen.

Den første og mest omfattende delen i dette nummer av Sosiologisk årbok kan leses som et forsøk på å vise hvordan en selvtematiserende aktivitet er retningsbestemmende og innsiktsgivende for forskningsprosjekter. Lennart Rosenlunds “On the social conditions of producing a thesis” beskriver starten på og omstendighetene rundt et forskningsprosjekt, hans studium av sosiale strukturer og sosial endring i Stavanger. Ett av grepene til Rosenlund er å betrakte sitt eget prosjekt som et kulturelt uttrykk, i den betydning at det har blitt til i et spesifikt sosialt felt av kulturell produksjon.

Vi har også valgt å vise omstendighetene rundt bedømmelsen av dette forskningsprosjektet ved å trykke bidrag fra Loïc Wacquant og Donald Broady, som begge satt i Rosenlunds doktorgradskomiteé. Alle bidragene relaterer seg til Bourdieus posisjon som en av nestorene hva gjelder å presentere og praktisere en dobbel refleksivitet i forskningen. (Se forøvrig egen innledning for nærmere presentasjon av disse bidragene.)

I neste bolk har vi satt fokus på økonomisk makt og studier av de rike. Grønmo og Løyning presenterer i artikkelen “Strukturelle sentre i næringslivet” et studium av overlappende styremedlemskap i norsk næringsliv mellom 1970 og 1995. Hensikten er å behandle økonomiske relasjoner som sosiale relasjoner, og gjennom det vise hvordan nettverk blant aktører i næringslivet bidrar til å forme maktsentra i økonomien. Et mer avgrenset og tettere studium av de rike ble presentert i tidsskriftet Kontrast nr. 6, 1971 med temaet “Bergenskapitalismen”. Forfatteren av nummeret, Torstein Hjellum, presenterer hos oss et kort bidrag hvor han reflekterer over hvordan studiet ble møtt av storborgerskapet i Bergen. Noe overraskende var det kanskje at de sterkeste reaksjonene knyttet seg til unøyaktigheter

hos Hjellum mht. hvem som eide hvilke bedrifter – og det med en fornærmet mine fra eierne selv. At Hjellum senere har funnet igjen temanummeret i sin mappe hos overvåkningspolitiet, kan tyde på at studiet tross alt vakte en viss bekymring – utenfor offentlighetens lys.

At etterfølgere av store tenkere har en tendens til å fremstå som bleke kopier, mer dogmatiske og mindre nyanserte enn originalen, er et kjent fenomen. At “marxsister” i ettertid har gjort Marx mer dogmatiske en han virkelig var, er kanskje det mest kjente eksemplet. Tore Lindbeck tar i artikkelen “Marx før marxismen” opp den hegelianske påvirkningen hos Marx, og forsøker å vise en rikere og mer kulturkritisk og eksistensfilosofiske side ved hans arbeider enn hva f.eks. kapitallogikerne var i stand til eller ville gripe.

Modernitet og europeisk identitet står i sentrum i de to neste bidragene. “Er Europa fortsatt moderne” er det noe overraskende spørsmålet Göran Therborn stiller i artikkelen “Europe in World Modernity”. I en tid hvor nasjonalstatens grunnlag endres gjennom overnasjonale organer og samtidig gjenoppstår gjennom voldelige konflikter, f.eks. i det tidligere Jugoslavia, er det vanskelig å se hva som peker framover og bakover i tid i de europeiske kulturene. Therborns svar er at Europa fortsatt må betraktes som moderne – både på bakgrunn av å være nasjonalstatens arnested og som et laboratorium for overskridelse nasjonalstaten og nasjonalismen.

Austin Harrington berører i “Irony’s work: Simmel, Musil and the “Tragedy of Culture” et sentralt spørsmål i sosialteorien – spørsmålet om individuell autensitet – eller rettere – individets autensitet: Er det slik at vi møter verden utstyrt med et sett av autentiske/individuelle egenskaper som bestemmer vår gjøren og laden i verden? Harrington tar utgangspunkt i den volumiøse novellen “Mannen uten egenskaper” av Robert Musil, og viser hvordan dette skjønnlitterært verket kan være en inngangsport til å belyse slike sosialteoretiske

problemstillinger. Harrington mener Musils novelle tilbyr en mulig vei ut av det Simmel beskriver som “tragedien i kulturen”. Der Simmel vektlegger det problematiske ved at individer søker å realisere sine egenskaper gjennom komplekse moderne institusjoner, tilbyr Musil en refleksiv/ironisk distanse til i det hele tatt å skulle “realisere seg selv”. Harringtons artikkel viser hvordan selvrefleksjon både er et metodologisk problem i samfunnsvitenskapen og et eksistensielt anliggende – og derfor vanskelig å skille ut som en streng vitenskapelig metodologi. Sagt med andre ord er selvrefleksjon både en epistemologisk og ontologisk utfordring.

Bidragene til Therborn og Harrington ble begge presentert ved konferansen ”Visions and Divisions – Challenges to European sociology” i Helsinki, 28. Aug – 1. Sept 2001.

Til slutt i denne utgaven av Sosiologisk årbok presenterer vi en bilkritisk kommentar og to bokessay. “Det gulte samfunn av bilkledde” av Bjørn M. Blikrud diskuterer forholdet mellom bilen som framkomstmiddel og livsform. Hedvig S. Johannesen har skrevet om boken “The corrosion of Character” av Richard Sennet, nylig oversatt til norsk med tittelen “Det fleksible mennesket”. Susanna Solli diskuterer Heideggers politiske ontologi slik denne er presentert i Pierre Bourdieus bok “The Political Ontology of Martin Heidegger”.